

TOPONIMIJA KORNATSKOG PODMORJA

VLADIMIR SKRAČIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 801.311:808.61/.62—3
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1988—02—17

Autor na primjeru kornatskog podmorja pokušava objasniti neke specifičnosti imenovanja podvodnih referenata.

Najprije dijeli sve ovakve toponime u dvije velike grupe: u prvoj su tzv. pošte na kojima se kroz čitavu povijest ovoga otočja lovila plava riba velikim mrežama, a u drugoj svi ostali ribarski tereni — praktički čitav kornatski litoral — na kojemu se odnedavna lovi pridnena riba malim ribolovnim sredstvima. Prva konstatacija koja proizlazi iz analize tih naziva jest da su likovi podvodnih toponima postojani, tj. da nema varijanata naziva, što je inače karakteristično za kornatski toponimijski sustav iznad površine mora.

Na motivaciju u postupku denominacije podvodnih objekata ne utječu ni izgled, ni boja, ni oblik podvodnog referenta kao što je to slučaj na kopnu, već njegov položaj u odnosu na neki vidljivi toponim na kopnu, pa je i jezična struktura imena time uvjetovana. Naime, likovi podvodnih toponima mahom su višeečlane toponomastičke sintagme kojima se izražava položajno ili proprijalno svojstvo podvodnog objekta u odnosu na neki drugi — vidljivi. Obrazac položajnog svojstva izgleda ovako: prijedlog + poznati toponim u akuzativu (*pod Lōnču, Pod Studenjāk, Izna Šila, itd.*), a za proprijalno ovako: toponomastička imenica + prijedlog *od* + poznati toponim u genitivu (*Brāk o Blitvice, Brāk od Okjuča, Mēla o Vesejūha, itd.*)

Autor na koncu smatra da se, bez obzira na specifičnosti kornatske toponimije općenito, model toponimije kornatskog podmorja može naći i u drugim geografskim cjelinama kada se imenuju referenti koji se ne vide.

Svi denominacijski postupci krenuli su s mjesta na kojem živi čovjek, tj. s kopna. To jednako vrijedi za nebeska tijela i za ribe. Ništa nije imenovano u atmosferi ili u vodi a da nije bilo prethodno imenovano na zemlji. Nemoguće je stoga govoriti o toponimiji kornatskog podmorja a da prethodno ne kažemo nekoliko riječi o toponimiji Kornatskog otočja općenito i o nekim njezinim posebitostima napose.

Kornatsko otočje sačinjavaju tri niza otoka kojima okosnicu čine, idući od sjeverozapada prema jugoistoku, otoci *Sita, Žūt* i *Kornāt* (u lokalnom govoru Murtera: *Kurnāt*). Na tom području, koje zajedno s morem pokriva 230 km², nalaze se 152 otoka,¹ te veliki broj podvodnih hridi,

¹ Zbog nedefiniranog administrativnog statusa Kornatskog otočja u prošlosti broj otoka varira od autora do autora, zavisno o njegovoj pripadnosti i području koja obrađuje. Najtočniji će biti podaci koje donosi Josip Bašić, *Pomorska enciklopedija*, s.v. "Kornatski otoci", IV, Zagreb, 1978, str. 68—70 i Sven Kušić, "Kornatska otočka skupina", *Geografski glasnik*, XXVII, Zagreb, 1965.

brakova, plićina, kosa, izoliranih stijena, itd.² Jednom riječju, radi se o vrlo iznimnu akvatoriju, bogatu ribom,³ koji je još od najranijeg doba privlačio ribare iz susjednih naselja.⁴ U XVI. stoljeću Kornati predstavljaju najjači ribolovni centar na Jadranu.⁵ Bolji prihodi od ribarstva povlače na more dotadašnje kornatske nastanjivače — gotovo isključivo pastire — tako da su vlasnici pašnjaka primorani dovesti na otoke potpuno nove stanovnike s otoka Murtera i dati im u zakup sveukupno prostranstvo kornatskih otoka.⁶ Ta činjenica ima odlučujuću važnost za razvoj kornatske toponimije, ne toliko zato što od toga trenutka imamo na Kornatima stanovnike iz dvaju različitih naselja (Sali i Murter), koliko zbog toga što je svako od njih upućeno, radi različitih privrednih aktivnosti, na »svoj« dio litorala: oni koji se bave ribarstvom na ribarske *pđšte* i male otoke, a težaci i pastiri na svoje pašnjake i obradive površine. Prvima Kornati predstavljaju privremeno mjesto boravka (dok traje ribolov), a drugima gotovo stalno.⁷ Jedni imenuju na moru, a drugi na kopnu.⁸

Takva podjela ekonomskih aktivnosti ostavila je duboka traga u kornatskoj toponimiji. Budući da ta dva stanovništva gotovo nisu dolazila u dodir, svatko je na »svom« prostoru i za svoje potrebe vršio terensku denominaciju: ribari na dijelu obale koja je bila naročito pogodna za ribolov, a to su redovito bile udaljene *pđšte* i mali otoci, a težaci i pastiri na kopnu (pašnjaci, obradive površine i artefakta).

str. 215—245. Prema tim navodima radi se o 147 otoka. Naš je podatak nešto drugačiji zbog drugačijeg metodološkog pristupa gradnji.

² Broj likova toponima nemoguće je precizno utvrditi, prije svega stoga što se u najvećem broju slučajeva radi o mikrotoponimima, a razlika između njih i apelativa je ponekad toliko mala da ih se ne može sa sigurnošću svrstati ni u jednu od klasa.

³ O ribljem bogatstvu može se govoriti samo u prošlosti. Prema nekim istraživanjima Oceanografskog Instituta u Splitu iz 1978. bogatstvo ribljeg fonda je u posljednjih pedeset godina umanjeno za dvanaest puta, kada je riječ o lovu samo mrežom poponom. Danas je taj odnos još nepovoljniji. Vidi: *Nacionalni park Kornati, Prostorni plan područja posebne namjene*, Zagreb, 1978, str. 40, rukopis.

⁴ Mada se prvi pisani dokument o ribarenju na Jadranu nedvojbeno odnosi na *Telašćicu* (Franjo Račkai, *Documenta*, Vol. VII, 1877, str. 25), a ne na otok *Šilo* u Kornatima, kako je to dokazao A. M. Strgačić, »Cella Sancti Johannis in Tilago«, *Časopis za hrvatsku povijest*, sv. IV, Zagreb, 1943, str. 319-322, ipak se zbog blizine *Telašćice* može pretpostaviti da se je u to doba ribarilo i u Kornatima.

⁵ Opširnije o ribolovu u Kornatima govore: Josip Basioli, »Razvitak ribarstva Dugootočana«, *Radovi IJAZU u Zadru*, IX, Zadar, 1962, str. 391—446 i Amos Rube Filipi, »Iz prošlosti kornatskog ribarstva«, *Radovi IJAZU u Zadru*, XXI—XXIII, Zadar, 1976, str. 181-260.

⁶ Vidi: Sven Kulušić, *op. cit.*, str. 225.

⁷ *Pišķera* je u XVI. st. značajno ribarsko naselje, ali ipak samo privremeno nastanjena i to ribarima koji nisu vlasnici posjeda na kopnu. Vidi detaljnije: Amos Rube Filipi, »Ribarsko naselje Pišķera na kornatskom otoku Jadrana«, *Pomorski zbornik*, VI, Zadar, 1968, str. 971—1004.

⁸ Detaljnije o toj problematici vidi: Vladimir Skračić, »Neke značajke kornatske toponimije«, *Radovi FF u Zadru*, XXIV, Zadar, 1984/85, str. 39—49.

Odnos tih dvaju imenodavaca prema terenu, s obzirom na način i uvjete života, bio je potpuno različit, sve do trenutka kada će se i težaci, uvidjevši prednosti ribolova, početi »spuštati« prema moru. Činjenica, naime, da ribari nisu živjeli u Kornatima već dolazili u Kornate iz različitih ribarskih središta na susjednim otocima (prvenstveno na Dugom otoku) nije omogućavala tim ribarima da osiguraju kontinuitet i postojanost nazivā, jer ih zbog specifičnosti posla i načina života nisu mogli prenositi s generacije na generaciju. Naročito je to vrijedilo za manje zanimljiva lovišta i male otoke. Dogodilo se tako da mnogi mali otoci imaju više imena, što ćemo u ovom tekstu zvati varijantama forme izraza ili samo varijantama.⁹ Broj varijanata na ovom dijelu obale još će više narasti kada novi vlasnici pašnjaka uvide prednosti koje pruža ribolov,¹⁰ to jest kada se i oni late imenovanja novootkrivenih lokaliteta.

Na velikim otocima ili kornatskom kopnu¹¹ situacija je temeljito drugačija. Tu od 1627. kontinuirano egzistira samo jedno stanovništvo, tj. stanovništvo iz samo jednog naselja i bavi se samo aktivostima koje ga drže čvrsto vezanim za zemlju i pašnjak, ili točnije, aktivnostima koje ga ne upućuju na more, kamo mu je uz ostalo pristup i zakonima zabranjen. Ono će bez poteškoća prenositi svoje toponomastičko iskustvo s jednog pokoljenja na drugo i time osigurati kontinuitet naziva. Stoga na tom terenu ne nailazimo na varijante, a ako se to i dogodi, onda se radi samo o toponimima uz morski pojas, što je opet potpuno razumljivo.

Utjecaj načina ribolova na konstituiranje toponimije podmorja

Već smo ranije uputili na bitnu značajku kornatske toponimije, da na velikim otocima i općenito na kopnu ne nailazimo na varijante, a da je ta pojava gotovo pravilo kada je riječ o malim i udaljenim otocima, dostupnim uglavnom samo ribarima. Kako stvari stoje u podmorju, pokušat ćemo objasniti u daljnjem izlaganju.

Mada je to potpuno evidentno, ipak ćemo naglasiti. Ribolov se obavlja u moru ili još preciznije: pod morem. Morsko dno i imenovanje njegove konfiguracije prema tome će za ribara predstavljati jedan od najprećih zadataka. To je činjenica koju ne smijemo nikako izgubiti iz vida kada govorimo o toponimiji podmorja. Druga činjenica, isto toliko evidentna ali i isto toliko bitna za konstituiranje toponimije podmorja, jest da su ribolovne aktivnosti različite, da se obavljaju različitim ribarskim spravama (*artima*) i na različite načine i, što je možda najvažnije, na raz-

⁹ Vladimir Skračić, *op. cit.* str. 39–49.

¹⁰ Varijante naziva najčešće su posljedica različite provenijencije ispitnika. Među ispitanicima koji su davali podatke o ovoj gradl najviše ih je iz Murtera, ali smo uzeli i one iz Betine, Salī, Zaglāva i Prvića; ukupno 36, uglavnom ribara i težaka.

¹¹ Velikim otocima, odnosno kornatskim kopnom, ovdje nazivamo otoke: *Kornāt*, *Žūt* i *Situ* i neke manje s nastambama, a to su u prvom redu *Piškēra*, *Lāvsa*, *Smōkica* i *Levrnāka*.

ličitim terenima. Prirodno je stoga očekivati da će svaki od navedenih elemenata ostaviti traga u toponimiji podmorja.

Sve do početka šezdesetih godina ovoga stoljeća na kornatskom podmorju lovilo se dvjema vrstama mreža. U prvu vrstu idu sve mreže *potegāče*,¹² tj. mreže koje se izvlače s kopna, a namijenjene su lovu velikih količina plave ribe, naročito srdela, u drugu, pak, sve mreže stajačice,¹³ namijenjene malom i individualnom ribolovu, uglavnom pridnene ribe. Mrežu *potegāču* srećemo u Kornatima već od XVI. stoljeća,¹⁴ a i njezin zakoniti nasljednik *plivarica/trāta/kanaštrēla* (naziv varira od naselja do naselja) oprobana je prvi put u kornatskim vodama 1912. godine.¹⁵ Ribarenje *potegāčom* imalo je dakle dugu tradiciju, donosilo velike profite, angažiralo mnogo ribara. Za potrebe takva ribolova sagradilo se na *Piškēri* čitavo naselje s crkvom, iza njegovih interesa stajala je sama Mletačka Republika, ono je konačno donijelo ekonomski procvat Salima — jednom od najznačajnijih ribarskih naselja na Jadranu.¹⁶

Ribaranje mrežama stajačicama je bez tradicije (počinje intenzivno tek koncem XIX. stoljeća) i koristi mala ribolovna sredstva. Provodi se individualno i za individualne potrebe, bez značajnijih komercijalnih efekata. Ne štite ga zakoni. Štoviše, svaki pokušaj ribolova u zoni *potegāča*, tj. na »njihovim« *pōštama*, izaziva nemile sukobe. To je ukratko dopunski vid egzistencije težaka i pastira s kornatskog kopna. Međutim, a to je za toponimiju kornatskog podmorja posebno važno, ovaj ribolov se odvija duž čitava kornatskog litorala, te po bracima i melama, tj. svugdje gdje se nalaze i žive vlasnici pašnjaka.

a) Pōšte

Rekli smo već, glavna ribolovna aktivnost bila je usredotočena na lov srdela, a srdele kao i ostala plava riba lovile su se uvijek na istim mjestima, tzv. ribarskim *pōštama* ili samo *pōštama*, barem kada je riječ o povlačnim mrežama.¹⁷ Za takav lov, osim pretpostavljenog dobrog te-

¹² Prvenstveno mislimo na mrežu *potegāču* koju je 1524. usavršio zadarski plemić Cedulini. Uveo je lov sa svjetlom, povećao mrežu, leutu (glavnom brodu s mrežom) dodao dva manja broda iz kojih se *svitlilo*. Ostale povlačne mreže (*šabakūn* i *mīgavica* npr.) nisu značajno utjecale na ukupne količine ulova.

¹³ U ovu grupu idu *sklātare*, *cārice/cāre*, *popōne*, *baligōti/sanadiže/prostiče*; prve tri za lov veće pridnene ribe, a četvrta za manje primjerke.

¹⁴ Mislimo na Cedulinijevu *potegāču*. Inače, prve povlačne mreže vjerojatno su starijeg datuma.

¹⁵ Konstruirao ju je Petar Lorini iz Sali i oprobao prvi put u *pōšti Studenjāk* na otoku *Piškēri*.

¹⁶ Podrobnije o ribarskom naselju iz XVI. stoljeća vidi: Amos Rube Filipi, *op. cit.*, str. 871—1004.

¹⁷ Osim *potegāčama*, srdele su se lovile i *budēlima/vōjgama/sprtenjāčama*. *Budēle* plivaju na *baricima* između površine i morskog dna. Lovi se bez svjetla, u suton, samo jednim brodom i s posadom od minimalno dva člana.

rena u ribolovnom smislu, neophodno je potreban i pogodan geomorfološki oblik morskoga dna, tj. mjesto p o d o b n o za ribolov. Mreža ne smije *zadivati* dok se povlači, teren na kopnu mora biti podoban za *potezati*, a sam priobalni pojas plitak i ravan, zgodan za *ašumivati*.¹⁸ *Pošta* nije dakle samo ono mjesto na kojem i m a ribe, nego, a možda i prije svega, mjesto na kojem se riba m o ž e loviti. Broj takvih mjesta, kada se uzme u obzir dužina kornatske obale, i nije tako velik.¹⁹ Ograničavajući faktor broju ribarskih *pošta* bio je i to što se plava riba tražila svijetlom na otvorenom moru (*kulhu*), a lovila po pogodnim uvalama na tom dijelu litorala, okrenutom prema SW, koje su tu relativno rijetke.²⁰

Ako je, dakle, broj *pošta* bio ograničen i ako se prema tome uvijek ribarilo na istim terenima, postoji vjerojatnost da se njihovo ime lakše i točnije pamtilo. Osim toga, ime *pošte* je uvijek bilo takvo da je u sebi gotovo redovito sadržavalo naziv otoka ili nekog važnog referenta na njemu s kojega se mreža izvlačila. Stalnosti imena ribarskih *pošta* za lov srdela posebno je pridonijela činjenica da je broj dobrih *pošta* bio manji od broja ribarskih družina. Prije početka ribolovne sezone ili prije početka svakog *mraka/škura* izvlačio bi se ždrijež (*brušket*) za najbolje *pošte*.²¹ U ždrijebu su osim ribarskih družina iz najjačih ribarskih mjesta — u prvom redu Sali — sudjelovale povremeno i ribarske družine iz ostalih naselja (Iža, Vrgade, Murtera, Prviča i Zlarina). Bilo je dakle neophodno potrebno da se imena *pošta* iz sezone u sezonu točno prenose i da budu i d e n t i č n a za sve sudionike u ždrijebu, ma otkuda oni dolazili. Svaka zamjena naziva, svjesna ili nehотиčna, mogla je imati neželjene posljedice. A sukoba je bilo i bez toga.

b) *Ostalo podmorje*

Ribarske *pošte*, bez obzira na njihovu važnost, ipak predstavljaju mali dio podmorja, upravo beznačajan u odnosu na ukupno kornatsko

¹⁸ Etimologija naziva ribarskih *pošta* rijetko upućuje na kvalitetu dna, ali nesumnjivo na *poštu* samu: *Lojēna, Loišće, Lovišća, Trāta, Trātica*, itd. Mreža se, inače, obično izvlačila s dviju strana neke uvalice. Polaganje mreže započinje *bacanjem uze na kraj* (to se mjesto zove *lshodišće*), a završava donošenjem *uze* na suprotnu stranu uvale (to je *kumandānje*). Mjesto na kojem se mreža izvlači na brod zove se *ašumivānje*. Sva tri apelativa su zabilježena kao mikrotoponimi u Kornatima.

¹⁹ Josip B a s i o l i, *op. cit.* str. 293, navodi sljedeće *pošte*: Skrižanja, Opuh, Kurba, Lucmarinjak, Oključ, Garmenjāk, Žakan, Gominjak, Kasela, Pikuloča, Lavsa, Panitula, Studenjāk, Veliki Rašip, Mana, Balun, Mrtvač, Obručan, Silo, Sestrice i Aba. Ovdje se radi samo o *ždrubanim poštama*. Njihov je broj bio ipak nešto veći, ali ne značajno. Iz iskustva znamo da su *pošte* npr. bile *Opāt, Uvodē, Škūj* i *Levrnāka*.

²⁰ Ovom popisu svakako treba dodati i *pošte* iz žutskog niza otoka: *Dājne, Hijāča, Skāla* i *Stativāl* koji je na otoku Kornatu ali okrenut prema *Žutskom Kōnālu*.

²¹ Detaljnije o odredbama i načinu ždrebanja vidjeti: Petar L o r i n i, *Ribarjenje i ribarske sprave*, Beč, 1905, str. 231-235.

podmorje i svu toponomastičku građu koju u njemu nalazimo. Veći dio nazivlja čine ostali tipovi podmorske konfiguracije. To su u prvom redu *brāci* i *mēle*, ali i drugi manje više izolirani oblici: kose, *stāze*, podvodne stijene...

Dolaskom u Kornate na početku XVII. stoljeća kao koloni zadarske gospode, Murterini²² se bave isključivo stočarstvom i u manjoj mjeri poljoprivredom.²³ Što zbog velikog siromaštva i pomanjkanja brodova²⁴, što zbog zatečenog stanja (Kornati potpadaju pod katastarsku općinu Sali sve do 1952), tj. izričite zabrane bavljenja ribolovom svima koji nisu iz Sali, ribarenjem se počinju baviti tek koncem XIX. st. Kupnjom kornatskog pašnjaka,²⁵ broj stanovnika na otocima se naglo povećao pa dolazi do vrlo intenzivnog krčenja i stvaranja novih obradivih površina. Novi zadaci i sve duži boravci, sve brojnije obitelji koje je valjalo hraniti odlučno okreću dotadašnje stočare prema moru. Međutim, Murterini, iako vlasnici na kopnu, nemaju pravo ribolova na moru.²⁶ Točnije, nemaju prava na »veliki« ribolov, a to znači na lov srdela i ostale plave ribe na *ždribanim poštama*. Osim toga, oni nemaju ni velika ribolovna sredstva, ni tradiciju, a u krajnjoj liniji ni vremena da se bave organiziranim ribolovom. Zbog svih tih razloga oni će uzeti ribolov kao komplementarnu djelatnost koja će im olakšati egzistenciju. Ribarit će uz obalu, ali uz čitavu obalu kornatskog arhipelaga, te po *bracima* i *melama*, koji nisu bili predmetom interesa velikih ribarskih družina. Kako je prostor na kojem oni vrše terensku denominaciju nerazmjerno veći od onoga na kojem vladaju pravi ribari, broj referenata koje će oni imenovati, bit će mnogo veći. Budući da ribare uvijek na istom terenu, tj. svaki uza svoj posjed, u stanju su nazive — kao i na kopnu — prenositi s koljena na koljeno, gotovo bez ikakvih odstupanja. Nije se dakle dogodilo pod morem ono što se dogodilo na površini. Iako je morsko dno onaj dio obale koji najdirektnije zanima sve ribare, očekivali smo, kao i na malim otocima, mnogo likova toponima za iste referente. Do toga međutim nije došlo. I to, po našem mišljenju, iz dva razloga.

Prvi razlog, već gore opisan, svodi se na nužnost točnog prenošenja naziva pojedinih *poštā* kada se radi o velikom ribolovu, odnosno na kontinuiranu prisutnost stanovništva, kada je riječ o malom ribolovu. I pravi ribari (veliki) i pastiri (mali), svaki iz svojih interesa i potreba, ču-

²² Budući da u katastarskim mapama iz 1824—30. nalazimo i betinska i zaglavska prezimena, iako u znatno manjem broju, treba pretpostaviti da su zajedno s Murterinima došli kao koloni.

²³ U prilog tome govori i činjenica da su se prve kuće uz obalu, to jest u današnjim *pōrtima*, počele graditi tek koncem XIX. st. kada su kupljeni Kornat i Žut. Ranije se stanovalo *ūpoju*, po tzv. *stānovima*.

²⁴ O demografskim i gospodarskim prilikama u Murteru najiscrpnije podatke daje Sven Kulušić, *Murterski kraj*, Murter, 1984.

²⁵ Kornatski pašnjak je kupljen u dva navrata: 1885. otok *Žūt* i pripadajući otoci, a Kornat 1896. zajedno s pripadajućim otocima.

²⁶ O sukobima interesa Murterina i Saljana, koji su bili posljedica zatečenog pravnog stanja u Kornatima, uvjerljivo govori Josip *Basioli*, *op. cit.*, str. 428.

vali su postojanost naziva.

Drugi razlog je sadržan u činjenici što je podvodni referent u pravilu nevidljiv. Kod identifikacije ne ulaze u igru brojni faktori koje susrećemo na kopnu: boja objekta, visina, oblik, sastav tla, itd. Lik toponima se »određuje« proprijalnom ili položajno-prostornom determinacijom, to jest, položajem podvodnog referenta u odnosu na neki vidljivi toponim. Podvodnomu objektu, dakle, ime može »odrediti« samo korisnik, a korisnici, vidjeli smo to prije, dolaze — za pojedine dijelove litorala na kojima obavljaju ribolovne aktivnosti — uvijek iz istih naselja.

Denominacijski procesi

Toponimi podmorja nastali su u trenutku kada se javila potreba za identifikacijom podvodnih objekata, a to *grosso modo* odgovara počecima ribarske eksploatacije podmorja. U denominacijskom postupku mogu se uočiti neke posebitosti uvjetovane načinom ribolova, vremenom postanka naziva, stanovništvom koje je imenovalo i općenito specifičnostima života na moru. Tako smo, govoreći o nazivima vezanim uz lov mrežom *potegačom* i kasnije *plivaricom* ustanovili da se likovi toponima ne mijenjaju od prvih zapisa do današnjih dana, kada više uopće nisu funkcionalni, jer se lov *plivaricom* u Kornatima, s pojavom ribolova na otvorenom moru i velikim brodovima, gotovo ugasio. U svijesti današnjih korisnika litorala toponimi *Okjuč*, *Lucmarinjak*, *Pikušća*, *Lävsa* ili *Panitula* predstavljaju samo nazive za navedene otoke, a nikako i *pošte*, odnosno dijelove podmorja na kojima se izvlačila *potegača* i gdje je poslije *lovila plivarica*. Činjenica je da ti objekti nisu uvijek isti.²⁷ Slično je i s mikrotoponimima, koji su gotovo zaboravljeni, jer je način ribolova za koji su oni bili relevantni potpuno napušten. Ako kao primjer uzmemo lov srdela *budēlama*, kod kojega je bilo iznimno važno mjesto s kojega se počinje polagati mreža, vidjet ćemo da je samo sa SW otoka *Lävse* bilo desetak mikrotoponima čije likove danas znaju samo najstariji ribari.²⁸

Dok spomenuti načini ribolova nestaju — a s njima često i njihovi toponimi — drugi upravo cvjetaju. Od trenutka kada se mreže stajačice polažu samo sporadično i za zadovoljavanje elementarnih potreba za hranom, do današnjih dana kada *Kurnātari*, i ne samo oni,²⁹ vuku mnogo veće koristi iz mora nego sa svojih pašnjaka, situacija se u pogledu

²⁷ Za ilustraciju može poslužiti *Pikušća*. Danas je naziv reduciran na malu uvalicu s pripadajućim podmorjem i primorjem sa SE strane otoka *Lävse*. *Poštu Pikušća* je međutim bilo ukupno podmorje koje zalvaraju otoci *Kolobučar* na SE, *Lävsa* na NW i *Gustac* na NE. Još i danas naziv *Pikušća* kod ribara koji dobro poznaju taj teren pokriva sva tri otoka zajedno i podmorje oko njih.

²⁸ To su, idući od NW prema SE: *Pūnta Krugōv*, *Pūntin*, *Prōcip*, *Polūš*, *Kapēla*, *Kantarāč*, *Mūdov Nōs*, *Brāk* i *Kampanē*.

²⁹ *Kurnātari* su se pridružili ribari profesionalci, turisti nautičari i ribiči, razni krivolovci, itd.

stvaranja novih likova toponima u podmorju radikalno izmijenila. Za taj način ribolova nije potrebno ni veliko iskustvo, ni naročito poznavanje podmorja, ni brojna posada. Ne postoje više nikakva administrativna ograničenja *vis-à-vis* bivših gospodara mora. Zahvaljujući tadašnjem velikom ribljem bogatstvu podmorja mreže su se mogle polagati na bilo kojem mjestu iole pogodnom za ribolov. Nove »pöšte«³⁰ sada su svima dostupne. Dovoljno je na mjesto polaganja mreža doći prvi, pa da se osigura prednost u ribolovu. A to nije predstavljalo nikakve teškoće s obzirom na ogromno prostranstvo kornatskog akvatorija i još uvijek relativno mali broj novopečenih ribara i ribolovnih sredstava. Novi imenodavac, najčešće i prvi, nije prema tome imao nikakvih sprega u denominacijskom postupku. Budući da je poznavao toponime na kopnu, on ih je jednostavno, s malim jezičnim transformacijama, prenio u more.

U moru, odnosno pod morem, susrećemo gotovo iste geomorfološke oblike kao i na kopnu: uzvisine (*brāci*), plitčine (*mēle*), nagle promjene dubine (*stāze*), izolirane stijene, itd. Tim konfiguracijama treba pridodati i podvodne terene obalnog pojasa. Gledano prostorno, sigurno je da je imenovanje podvodnih referenata išlo od obale prema otvorenom moru — Kornatskom i Žutskom kanalu (u lokalnom govoru samo *Konālu*), tj. od dostupnog dijela obale prema teže dostupnom.

Ako se izuzmu *pöšte* koje su, zbog već navedenih razloga, u kornatskom podmorju najranije dobile ime — a kako smo vidjeli to se ime uspjelo postojano i bez varijanata očuvati — svu ostalu toponimijsku građu kornatskog podmorja mogli bismo podijeliti u dvije velike cjeline. Prvu cjelinu predstavljaju toponimi podmorja obalnog pojasa, a drugu podvodni toponimi *otvorenog mora*, to jest, toponimi podmorja udaljeni od obale (otvorenim morem smatrat ćemo u ovom tekstu onaj dio podmorja do kojeg imenodavac nije mogao doći s kopna bez upotrebe broda, i referente u tom podmorju koji nisu vidljivi s kopna!)

a) Toponimija obalnog podmorja

Konstituiranje toponimije obalnog podmorja teklo je paralelno s konstituiranjem toponimije same obale i u tom procesu zasigurno nije imalo odlučujuću ulogu ribarenje uz obalu, ili barem ne u onom smislu kako ga danas shvaćamo i doživljavamo. Prvi ribolov se sasvim sigurno odvijao s obale, odnosno uz samu obalu, s vrlo primitivnim ribolovnim sredstvima. Imenodavci, pastiri i težaci, nisu morali »sići« u more da bi imenovali referente u podmorju. Dovoljno je bilo pred toponim koji su

³⁰ Novi korisnici kornatskog podmorja, posebno ribiči, apelativom *pöšta* označavaju svako mjesto podobno za ribolov. Kod starosjedilačkog stanovništva on se i danas koristi u svom prvom značenju, tj. označava mjesto na kojemu se lovi plava riba. Ostala mjesta na kojima se lovi riba označavaju se i identificiraju likovima toponima i mikrotoponima. Od apelativa još se upotrebljava *pripöšt*, a označava mjesto na kojem se love veće količine *modraka* (*Smaris vulgaris*), *bugava* (*Box boops*) i *ušata* (*Oblata melanura*).

već poznavali — najčešće onaj koji je označavao položaj novog toponima — staviti prijedlog, pa da se dobije novi, s novim identifikacijskim obilježjem. S pomoću prijedloga (*is*)/*pod*, (*iz*)/*nad*, *ozgor*, *ozdo*, *sazmorca*, *zbure*, *slevanta* i *sjuga*, stvoreno je na ovom terenu, u kombinaciji s toponimima na kopnu, bezbroj novih toponima. Većina njihovih likova i danas se stvara *ad hoc*, od situacije do situacije, shodno potrebi za imenovanjem i identifikacijom, pa bi njihov popis mogao biti i mnogo duži od onoga na kraju članka.³¹ Spomenuti su ovdje kao toponimi samo oni koje su ispitanici naveli prilikom ankete, a ti su redovito u blizini kornatskih nastamba ili ekonomski značajnijih otoka. No, ono što je svakako najbitnije, to je činjenica da ti nazivi funkcioniraju kao pravi toponimi, jer im je jedini *signatum* identifikacija prostora. Ma koliko da je malen broj njihovih korisnika, oni u potpunosti vrše svoju funkciju.

Najzastupljeniji je prijedlog *pod* + toponim s kopna u akuzativu. Velika okurencija toga prijedloga sigurno dolazi odatle što se njime označava SW pravac i položaj, a otok Kornat i mnogi drugi upravo su s te strane najrazvedeniji,³² a na toj strani nalazi se i najveći broj kornatskih nastamba. Činjenica da se sve što je u moru nalazi niže od onoga što je na kopnu, tu sigurno ne igra bitnu ulogu, jer se za takvo prostorno određivanje u lokalnom govoru prijedlog *pod* upotrebljava s instrumentalom.³³ Takav slučaj nismo zabilježili u popisu kornatskih toponima.

Svi geomorfološki tipovi obale, artefakta i biljni pokrov ulaze u tvorbeni inventar podvodnih toponima uostalom i zato što se već nalaze u tvorbenom inventaru kopnenih. Pokušat ćemo to ilustrirati s nekoliko primjera s prijedlogom *pod*: otok: *Pod Bisāgu*, *Pod Sītu*, *Pod Mānu*, *Pod Kolubučār*, itd.; poluotok: *Pod Bōdovac*, *Pod Lōnču*, *Pod Lopāticu*, *Pod Ražānj*, itd.; vrh: *Pod Bižānj*, *Pod Glaviču*, *Pod Platīč*, *Pod Vēli Vrh*, itd.; prevlaka: *Pod Prīsligu* (nekoliko puta); rt: *Pod Pūntu*, *Pod Pūntu od Njīve*, *Pod Pūntu Ōsika*, *Pod Rāt*, itd.; izolirana stijena: *Pod Krūge*, *Pod Hrātār*, *Pod Škrīle*, itd.; artefakta: *Pod Gomīlu*, *Pod Japjēnice*, *Pod Kapēlicu*, *Pod Kūču*, *Pod Stān*, *Pod Vodu*, itd.; flora: *Pod Konopjīke*, *Pod Mrče*, *Pod Smōkvu*, itd.

Identičan tvorbeni postupak s istim geomorfološkim inventarom susrećemo u tvorbi s ostalim prijedlozima: *ozgōr* i (*iz*)/*nad* za NE položaj, *slevānta* za E, *sjūga* za SE, *sazmōrca* za NW i *zbūre* (*sazbūre*) za NE. Bit-

³¹ Obalno podmorje i najmanjeg otočića je toponomastički označeno. Ako kao primjer uzmemo izrazito mali otok, upravo hrid: *Kalahatīn o Piškēre*, površine nekoliko desetaka kvadrata i visine manje od jednog metra, imat ćemo sljedeću situaciju: *Izna Kalahatīna o Piškēre*, podmorje prema NE, *Slevānta Kalahatīna o Piškēre*, podmorje prema E, *Sfliga Kalahatīna o Piškēre*, podmorje prema SE, itd. ukруг okolo čitava otočića. Tu se dakle radi o diskurzivnim toponomastičkim sintagmama, namijenjenim malomu broju korisnika, koje se stvaraju *ad hoc* i brzo nestaju. Vidi: Petar Šimunović, »Struktura naziva u regiji«, *Onomastika Jugoslavica*, II, Ljubljana, 1970, str. 26.

³² Izuzetak predstavlja otok *Žit*, koji je najrazvedeniji upravo s NE strane. Na kojoj se nalaze i svi *pōrti*, osim jednoga.

³³ Npr: *pod zemjun*, *pod krunun*, *pod morun*, *pod brodun*, itd.

na je razlika samo u kvantitativnoj zastupljenosti tih prijedloga. Broj likova toponima stvorenih s njima mnogo je manji, a neki su jedva zastupljeni, npr: *ozgôr* (1x), pa se možda radi i o individualnoj varijanti.

Za razliku od toponimijske sveze s pridjevom kao prvim članom sintagme, a koju redovito srećemo na kopnu i to najčešće u opozicijama: *gôrni-dônji*, *stâri-mlâdi*, *jûžnji-zmôrašnji*, *vêliki-mâli*, itd. gdje ona suprotstavlja dva kvalitativna i položajna svojstva imenovanih objekata, toponimijska sveza s prijedlogom redovito upućuje na položaj podvodnog referenta u odnosu na referent koji se nalazi na kopnu. Toponimijsku svezu s pridjevom naći ćemo i pod morem, ali tek onda kada se iscrpe položajne determinante. Vidi dalje.

Posebno mjesto u toponimiji obalnog pojasa zauzimaju izolirane stijene (u lokalnom govoru Murtera *kâmeni* ili još češće *krûzi*). Njihovi nazivi nisu položajno određeni, već su najčešće motivirani nekim svojstvom samog objekta (boja, oblik, izgled...). Relativna frekvencija tih toponima, pogotovo u zonama intenzivnog korištenja podmorja i veće nastanjenosti, govori o vrlo izraženoj potrebi ribara za što preciznijom orijentacijom, s jedne strane, i o brizi za što boljom zaštitom od eventualnog nasukavanja, s druge, ako takve stijene predstavljaju opasnost za plovidbu. Motivacijski procesi su vrlo raznoliki i nepredvidivi, pa ćemo ih navesti bez nekog posebnog reda: *Batê* (2x) — mala hrid uz obalu, podsjeća na mali brodić; *Brôd pod Karâulu* — veliki kamen pod morem; *Crni Krûg* — izrazit kamen na samoj obali; *Dûnat* — izrazit kamen, dobio ime po nekom Dunatu; *Antônovac* i *Hrâtar* (3x) i jedan i drugi asocijaju na fratre, kod prvoga ispitanik čak precizira da podsjeća na fratra reda sv. Antuna; *Hûštra* — izrazit crveni kamen uza samo more, podsjeća na (*s*)prežu/kolonu; *Kampanê* — veliki kamen pod morem za koji *zadivaju* mreže; *Kantunâde* — stijene pravilna oblika, pod morem; *Kônj* — kamen pod morem za koji ispitanik tvrdi da podsjeća na konja. Referent se nalazi na *Pûnti Kônja*, čije ime izvjesno ima nešto drugačiju etimologiju, pa se vjerojatno radi o paretimološkom povezivanju;³⁴ *Madôna* (2x); *Misi* — stijene na vrhu *brâka*, na samoj površini mora, podsjećaju na mjehove; *Pjîhavac* — stijena na samoj površini, pa je jako oblijeva more za većih vjetrova; *Prč* — izolirani kamen pod morem, navodno podsjeća na jarca; *Sûrac* — kamen u razini mora; *Šupjak* — probušen kamen na razini mora. Ovdje bi još trebalo navesti, mada se ne radi o stijenama prirodnog postanja, već o ruševinama u moru: *Savnâr* (2x) — vjerojatno potopljeni ribnjak iz rimskog doba; *Môst* i *Malkunteno* (isti referent) i *Kučarine* — ruševine potopljene solane.

Upada u oči da likovi toponima nisu napravljeni prema jedinstvenom obrascu, da im ime — osim u jednom slučaju — nije u vezi s položajem nekog drugog toponima na obali. To je potpuno razumljivo, jer su

³⁴ Vjerojatno se radi o praslavenskoj imenici *kôn* ž koja označava kraj (završetak). Svi *kônji* u Kornatima kao referente imaju krajnje točke otoka.

svi referenti vidljivi, pa je njihovo inherentno svojstvo bilo dovoljno da im se »odredi« ime. I ovom prilikom treba ponovno naglasiti ono što je već prije spomenuto, a to je da sama činjenica što se referenti nalaze i s p o d površine ne presuđuje o konstituciji njegova imena. Mnogo važnije je to što se nalaze na malim dubinama i što su prema tome lako uočljivi. Razlike u strukturi imena ne proizlaze iz opozicije *iznad površine* — *pod površinom*, već iz opozicije: *vidljivo* — *nevidljivo*.

b) Toponimi otvorenog mora

Sve veći broj stanovnika u Kornatima i sve veće potrebe za hranom, sve veći broj dobro opremljenih brodova, djelomična ili potpuna izlovljenost obalnog pojasa, odvela je domicilne težake, sada već i ribare, prema otvorenom moru i lovištima na njemu, prema *brācima* i *melāma*. Svim tim razlozima pridodao se i jedan psihološke naravi — još i danas prisutan, pogotovu kod akcidentalnih korisnika kornatskog akvatorija, iako ne potpuno točan — da se na *brācima* i *melāma* lovi bolja i kvalitetnija riba. Naposljetku, *brāci* su bili obavijeni stanovitom tajnovitošću, jer je, da bi se do njih došlo, trebalo poznavati *sinjale*.

*Brāci*³⁵

Toponimi uzvisina na kopnu, kojima odgovara *brāk* u moru, dobivaju svoj lik prema nekom karakterističnom svojstvu (sastavu tla, visini, obliku, boji, odnosu prema drugim uzvisinama, itd.). Kod *brāka* sva ta svojstva izostaju, ne zbog toga što ih nema, već jednostavno zbog toga što se okom ne mogu uočiti, jer mu je i sam *vrh* često duboko pod morem.³⁶ Da bi se takvoj uzvisini moglo dati ime, trebalo je najprije do nje doći, a da bi se do nje došlo, trebalo joj je odrediti točan položaj. Točan položaj podvodnih uzvisina određuje se s pomoću *sinjala*. Sigurno je da prvi korisnici podmorja i prvi imenodavci nisu raspolagali preciznim kartama, tzv. specijalkama, kojima se današnji ribari i pomorci služe u ove svrhe. Sve da je to i bilo moguće, te karte, međutim, i nisu tako precizne da bi bilježile i najsitnije podmorske objekte. Jer, ne *sinjivaju* se samo *brāci*. Ribar označava i najbeznačajnije mjesto na kojem je ulovljena veća količina ribe, izgubljena mreža ili neki važan predmet. Potreba za potpunom orijentacijom na moru ugrađena je u misaoni sustav svakog iole boljeg ribara i pomorca.

³⁵ Za etimologiju riječi vidi: Petar S k o k , *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, sv. I, Zagreb, 1971, str. 197, s.v. *brak*.

³⁶ Takvi su *brāci*: *Brāk od Okjuča*, *Brāk o Gominjaka*, *Brāk o Blitvice* i mnogi drugi. Dubina na vrhu mjeri se u *pāšima* (jedan *pāš* = cca 180 cm). Ako *brāk* ima više vrhova, kaže se da ima *dvi glāve*. Ta je činjenica ostavila traga i u toponimiji: *Glāva o Brāka o Māslinjaka*, *Jūžnja Glāva o Brāka o Prišnjaka*, npr. Izduženi vrh ili plićina između dva vrha naziva se *hrbāt*.

Kako se dakle orijentirati? Kako *sinjati* podvodni referent? Postupak je ipak jednostavan: orijentiri se nalaze na kopnu, a kako je kornatska obala vrlo razvedena — upravo najrazvedenija na Jadranu — nije teško naći dva pravca, pod više manje pravim kutem, koji će odrediti ishodište koordinacijskog sustava, tj. mjesto referenta ili relevantnog lokaliteta. Pravce najčešće određuje neka *pūnta*, vrh ili mali otočić, ali može to mjesto biti i razvalina *stāna*, stablo divlje smokve, *crniĳe* ili izolirane *mĳte*. U svakom slučaju, fiksno i postojano mjesto na kopnu.³⁷ *Sinjali* se *vataju* tako da jedan dobiveni pravac ograniĳava kretanje NW — SE (*jūgo — zmōrac*), a drugi NE — SW (*gōri — dōli*). Na konkretnom primjeru *Brāka o Blitvice* to bi izgledalo ovako: *sinjā* koji ograniĳava kretanje NW — SE nalazi se na otoku Kornatu, tj. sjeveroistoĳno od traženog *brāka*, mada je teoretski mogao biti i na suprotnoj SW strani, tj. na otoku *Piškēri*, da je bilo podobne konfiguracije za obiljezavanje na tom otoku.³⁸ To je *Konopjĳka* (i sama mikrotoponim). Da bi se s pomoću nje mogao odrediti pravac koji vodi prema *Brāku*, potrebna je još jedna toĳka, a ona je predstavljena *Kalahatĳnom od Ropōtnice* (vrlo malim i plitkim otoĳciĳem). Poklapanjem ovih dviju toĳaka dobivamo pravac NE — SW koji vodi direktno na vrh *Brāka*. Druge dvije toĳke, s pomoću kojih ĳemo dobiti pravac NW — SE a ograniĳiti kretanje NE — SW, nalaze se sa sjeverozapadne strane *Brāka od Blitvice*, a mogle su biti i s jugoistoĳne da su postojali podobni uvjeti. Jednu od toĳaka predstavlja *Kalahatĳn od Gustāca*, a drugu *Gōrnja Pūnta Gustāca*. Kada se ove dvije toĳke poklope, dobijemo pravac NW — SE, koji takoder vodi prema vrhu *Brāka*. Dovodeĳi ta dva pravca u ishodište, dolazimo na vrh *Brāka od Blitvice*. Jednak se postupak primjenjuje kod odreĳivanja bilo kojeg drugog *brāka* ili podvodnog objekta.

Iz toga jasno proizlazi da se poloĳaj *brāka* odreĳuje vidljivim elementima na kopnu, pa ĳe upravo taj poloĳaj biti odluĳujuĳi ĳinilac u konstituiranju njegova imena, a nikada, ili gotovo nikada, neko geomorfoloĳsko svojstvo dna, flora na dnu, boja na vrhu ili neĳto sliĳno. Zbog toga ĳe lik toponima bilo kojega *brāka* biti viĳeĳlana toponomastiĳka sintagma sastavljena od toponomastiĳke imenice *brāk*, prijedloga *od* (koji oznaĳava proprijalno svojstvo) odnosno *pod*, *iznad*, *sjūga*, itd. (za poloĳajno svojstvo) i diferencijacijskog monema (toponim na kopnu). Taj toponim na kopnu u najveĳem je broju sluĳajeva najbliĳi otok. Od 82 *brāka* iz naĳeg popisa, u 54 sluĳaja radi se o otoku (*Brāk od Ābe*, *Brāk od Arāpōvca*, *Brāk o Gustāca*, *Brāk o Sēdla*, *Brāk od Skālē*, itd.). Prijedlozi ispred diferencijacijskog monema, kao i kod obalnog podmorja, kazuju poloĳaj *brāka* u odnosu na vidljivi toponim (*Brāk iĳpo(d) Vodanjāka*,

³⁷ Veĳ su anegdotski primjeri *sinjivanja* s pomoću oblaka, broda, galeba, itd.

³⁸ Osim pogodna terena, pri *sinjivanju* se uvijek ide za tim da objekti kojima se odreĳuju pravci, zbog veĳe preciznosti, budu ųto bliĳi *brāku*. U konkretnom sluĳaju otok Kornat je mnogo bliĳi od otoka *Piškēre*.

Brāk između Bisāg, Brāk pod Opūh, Brāk sjūga Māle Ābe, itd.), odnosno proprijalno svojstvo (*Brāk o Blitvice, Brāk o Gustāca, Brāk od Arāpōvca*, itd.). Na drugom i trećem mjestu po zastupljenosti dolaze vrhovi (12 od 82): *Brāk o Ćirjaka, Brāk o Pinca, Brāk o Smokvėnė*, itd. i uvale (6 od 82): *Brāk išpod Lojėnė, Brāk o Vāle, Brāk o Bizikovicė*, itd.

Gotovo je beznačajan broj ostalih toponima na kopnu, koji čine treći element toponomastičke sintagme. U čitavu kornatskom podmorju zabilježili smo samo tri takva slučaja: *Brāk o Krīža, Brāk o Njivicė i Brāk u Vrāti* i tri slučaja s antroponimom kao prvim elementom (atribut + toponomastička imenica): *Jurin Brāk, Pedėkov Brāk i Popōv Brāk*. Isto je tako rijedak slučaj da lik toponima nije višečlana sintagma. Zabilježili smo samo tri: *Kadija, Glavina i Tabinjak*.

U ograničenim kontekstima — među ribarima samo jednog naselja — dovoljno je ponekad reći samo *Brāk*, pa da se zna o kojem je *brāku* riječ. Širenjem sociolingvističkog konteksta, međutim, neophodno je dodati i diferencijacijski monem. Samo jedan takav naziv razumljiv je npr. svim stanovnicima Murtera, koji su lovili plavu ribu ili su s tim ribolovom bili u posrednoj vezi. Radi se o *Brāku od Őkjuča*.³⁹ Budući da je uvijek bio, a i danas je, jedno od najboljih lovišta takve ribe, dovoljno je reći npr: »svitlili smo na *Brāku*«, »lovili smo na *Brāku*«, pa da ga se odmah identificira kao *Brāk od Őkjuča*.

Ako se uz otok, poluotok, vrh ili uvalu, koji služe kao položajni specifikatori, nalazi nekoliko podvodnih uzvisina, bit će nužno, radi potpune identifikacije, uključiti i dodatna diferencijacijska obilježja. Novi element višečlane toponomastičke sintagme bit će u prvom redu, kao i ranije, položajni specifikator. Primjeri: *Jūžnji Brāk o Glavice, Jūžnji Brāk o Rōnčića, Zmōrašnji Brāk o Diđa*. Rjeđe će novi element (najčešće pridjev/atribut) označavati neko svojstvo samoga *brāka*: *Pliki Brāk o Strunca, Dubōki Brāk o Strunca, Pliki Brāk o Balābre*, npr. Nova formula je dakle: specifikator 1 (pridjev/atribut) + toponomastička imenica + prijedlog + specifikator 2 (poznati toponim). Ovaj tvorbeni obrazac predstavlja kombinaciju onoga na kopnu: specifikator 1 (pridjev/atribut) + toponim: *Stāra Őgrada, Mlāda Őgrada, Jūžnja Vāla, Zmōrašnja Vāla*, itd. i onoga na otvorenom moru: toponomastička imenica + prijedlog + specifikator (poznati toponim): *Brāk o Grėga, Brāk o Skrižānjė, Brāk o Brušnjāčė*, itd. Očito je da je na otvorenom moru drugi obrazac prethodio prvomu.

*Mėle*⁴⁰

Za razliku od *brāka*, koji stoji usamljen na morskom dnu, *mėla* je redovito plitki ili plići produžetak otoka u more ili, rjeđe, produžetak *brāka*. *Mėla* je lakše dostupna. Uglavnom nema svoje posebne *sinjale*

³⁹ Takvih smo primjera mnogo sreli i na drugim jadranskim otocima, npr: u podmorju Škarde, Velog Rata, Premude, itd.

⁴⁰ Za etimologiju vidi: Petar S k o k, *op. cit.*, sv II, s.v. *mel*, str. 403.

i nije obavijena tajnovitošću kao što je to bio slučaj s *brācima*. Iako započinju od obale, *mēle* su najčešće toliko duboke da se na njima ne vidi dno, pa su u tvorbi njihova imena sudjelovali oni isti formalni i sadržajni činioci koje susrećemo kod *brāka*. Sastav tla na dijelu na kojem se dno vidi nije ostavio traga u liku toponima. Mada etimologija riječi upućuje na pjeskovito dno, taj se sēm u Kornatima potpuno izgubio i *mēla* je samo plitko ili pliće podmorje. *Mēle* su manje brojne nego *brāci*, barem prema podacima koje smo dobili od ispitanika (25 ukupno). To je možda i zbog toga što su mnoge plićine uz obalu bez posebna imena, pa su ti tipovi podmorja imenovani u klasi toponima obalnog pojasa (obrazac: prijedlog + toponim na kopnu).

Osim jednog slučaja u kojem se možda i radi o individualnoj varijanti i u kojem imamo prijedlog *pod* kao drugi element toponomastičke sveze (*Mēla pod Mālu Panitulu*), u svim ostalim slučajevima imamo tvorbeni obrazac: toponomastička imenica + prijedlog *o(d)* (proprijalno svojstvo) + specifikator (vidljivi toponim). Primjeri: *Mēla o Kamēnoga* (cf. *Žākna*), *Mēla o Lucmarīnjaka*, *Mēla o Vodēnoga* (cf. *Opūha*), itd. Ako je podmorje takvo da uz isti otok imamo više *mēlā*, tvorbeni obrazac bit će identičan onomu koji smo imali kada se uz isti otok nalazio veći broj *brākov*, tj. specifikator 1 + toponomastička imenica + prijedlog + specifikator 2: *Gōrnjā Mēla o Dīda*, *Jūžnja Mēla o Rāvne Sīke*, *Zmōrašnja Mēla o Rāvne Sīke*, itd.

Stāze

Stāza je naglo obrušavanje morskog dna u dubinu (*abis*). Razlika u dubini *na stazi* i *pod stazun* je nekada i po pedesetak metara. Naime, gotovo čitav SW niz kornatskih otoka i podmorje između njih je odsječen i naglo se — pod pravim kutem — ruši u more.⁴¹ Logično je da tako kamenito podmorje i nagli prijelaz plićina/dubina predstavlja pogodno stanište za mnoge vrste riba, napose rakova. Međutim, iako za ribolov vrlo pogodne, *stāze* nisu ostavile posebnog traga u kornatskoj toponimiji. Teško je reći što je tome razlog. Začuduje u svakom slučaju da jedna tako značajna konfiguracija obale (*stāza* je duga oko 40 km) na kojoj se dno često vidi, koja je uvijek u blizini otoka i na kojoj se vrše tolike ribolovne aktivnosti, nema gotovo nikakva odraza u jezičnoj formi. Zabilježili smo doduše šest slučajeva, ali se svi mogu smatrati diskurzivnim toponomastičkim sintagmama.

Sastav morskoga dna

Daljnja je karakteristika toponimije kornatskog podmorja izostanak bilo kojega lika toponima koji bi mogao biti motiviran podmorskom florom ili sastavom morskog dna. Elementarna pretpostavka za bavlje-

⁴¹ Taj isti tip konfiguracije obale iznad površine mora naziva se *krūna*.

nje ribolovom jest poznavanje morskoga dna. Pravi ribari dobro znaju na kakvu terenu živi riba koju žele uloviti. U mrežama i drugim *artima* na površinu dolaze i tragovi s dna. Odsutnost takvih tragova u mrežama često znači da nisu *dobro pale*. Pa ipak, nema ni jednog lika toponima koji bi stajao u svezi s tim referentima. To još više začuđuje kada se zna koji je udio flore u motivaciji i tvorbi toponima na kopnu.

No, bez obzira na navedene konstatacije, radi potpunosti opisa, navest ćemo sve forme sadržaja koje smo uspjeli prikupiti od ispitanika: *druvine* (čvrsta, kratka i vitičasta trava, ljubičaste boje), *govnjure* (duguljasto korijenje žutosmede boje), *māž* (obično crna trava, drugdje *lažina* i *aliga*) *pāhji* (visoka trava, svjetlosmede boje, stanište plemenitijih vrsta riba), *pucalina* (visoka trava s bobicama, često pliva po površini u pojedinim godišnjim razdobljima) i *zēje* (mali, tvrdi zeleni listići s velikih dubina i kamenita dna, stanište plemenitih vrsta rakova). Ovomu popisu treba dodati pojedine tipove morskoga dna koji također nisu ostavili traga u toponimiji: *bijarka* (oaza pjeskovita dna), *ālig* (prijelaz sa svijetlog i pjeskovitog dna prema tamnomu — od *māža*), *kūčice* (kaže se i za *druvine*, ali i za malo kamenje), *škāja* (veće kamenje), *oštrina* (kamenito dno na kojem *zadivaju* mreže, isto kao i *zadiv*).

Zaključak

Jasno je da Kornatsko otočje zbog specifične razvedenosti obale, načina eksploatacije i tipa nastanjenosti predstavlja jedinstvenu otočku skupinu na Jadranu. Neće nas, stoga, začuditi ako toponimija toga otočja bude po mnogo čemu specifična. Da li i jedan od elemenata te toponimije, tj. toponomastički sustav podmorja u tom pogledu predstavlja neku posebitost? Da bi se dao odgovor na to pitanje, trebalo bi ga usporediti sa sličnim sustavima na jadranskoj obali, a o tome se, koliko nam je poznato, do sada uopće nije pisalo.

Usudili bismo se ipak reći da — barem kada je riječ o podmorju — neće biti značajnih razlika. Naime, na bilo kojem dijelu Jadrana i mora uopće susrest ćemo iste geomorfološke oblike podmorja i gotovo jednake potrebe za identifikacijom, a ono što treba imenovati, u najvećem broju slučajeva, bit će nevidljivo. Jedini će mogući put biti — kao i u Kornatima — da se krene s obale, od onoga što je dostupno, što se poznaje i vidi, prema nedostupnom, udaljenom, nepoznatom i nevidljivom, a što je od velike, upravo presudne, važnosti za život obalnog čovjeka.

Sigurno je da su se *Kurnātari* i ribari iz susjednih naselja našli u pogledu imenovanja pred »teškim« zadatkom. Trebali su sami i za svoje potrebe imenovati neizmjereno velik broj nevidljivih referenata. Premda je jezični inventar kojim su raspolagali i operirali bio nedvojbeno skroman, oni su tom zadatku »udovoljili« točno onoliko koliko su to zahtijevale njihove potrebe.

*Abecedni popis toponima kornatskog podmorja**

Āba (pošta), Antónovac (izolirani kamen), Batē (izolirani kamen, 2x), Bijārka (vrsta dna), Bračič o Pulāre, Bračič o Rašipiča, Brāk, Brāk Ispo Glamōča, Brāk Ispo Lojēne, Brāk Ispo Vodenjāka, Brāk između Bisāg, Brāk između Bābine Gužiče, Brāk između Glamōča, Brāk između Smōkice, Brāk između Vāle, Brāk o Bābē, Brāk o Bizilkovice, Brāk o Blitvice, Brāk o Brušnjāčē, Brāk o Brušnjāka, Brāk o Čirjaka, Brāk o Dida, Brāk o Dinarčičev, Brāk o Gärmenjāka, Brāk o Glavine, Brāk o Gominjaka, Brāk o Grēga, Brāk o Gustāca, Brāk o Janjčara, Brāk o Kāmenāra, Brāk o Kamēnoga, Brāk o Klina, Brāk o Koromāšnjē, Brāk o Krīza, Brāk o Lōnčē, Brāk o Lucmarinjāka, Brāk o Lupēškē, Brāk o Māslinjāka, Brāk o Mrtenjāka, Brāk o Mrtvāca, Brāk o Njivice, Brāk o Pelinjāka, Brāk o Pinca, Brāk o Prišnjāka, Brāk o Rāvne Sike, Brāk o Sedla, Brāk o Skālē, Brāk o Skrižanjē, Brāk o Smokvēnē, Brāk o Svršate, Brāk o Šila, Brāk o Škrovāde, Brāk o Vāle, Brāk o Vodenjāka (2x), Brāk od Ābe, Brāk od Arāpōvca, Brāk od Okjuča, Brāk pod Opūh, Brāk sazmōrca Mālē Ābē, Brāk sjūga Gärmenjāka, Brāk sjūga Kamēnoga, Brāk sjūga Mālē Ābē, Brāk sjūga Škrovāde, Brāk slevānta Malē Smōkice, Brāk u Vratu, Brōd pod Karāulu (izolirani kamen), Būže (rupe u morskom dnu), Črni Krūg (izolirani kamen), Dājne (pošta), Dūbokī Brāk o Strūnca, Dumbōkā Mēla, Dumbōkī Brāk o Ščitne, Dūnat (izolirani kamen), Gärmenjāci (pošta), Glāva o Brāka o Māslinjaka, Glāva o Mēlē o Dida, Glavina (brak), Gominjak (pošta), Gōrnjā Mēla o Dida, Gōrnjī Brāk o Glavine, Hijāča (pošta), Hratar (izolirani kamen, 3x), Hūštra (izolirani kamen), Ispo Borovnika, Ispo Čuka, Ispo Glavine, Ispo Lojēnē, Ispo Māslinovice, Ispo Pōjca, Ispo Svirca, Ispo Velikoga Vrhā, Izna Glavičice, Izna Glavine, Izna Kasēle, Izna Krbāra, Izna Lēbar, Izna Māslinovice, Izna Māslinjaka, Izna Murāvnjaka, Izna Pāpešinih Ograd, Izna Pečēne, Izna Piškere, Izna Platiča, Izna Prislige, Izna Punte, Izna Rādovana, Izna Ražnja, Izna Sakatūra, Izna Sitē, Izna Smōkice, Izna Strāžice, Izna Škritē, Izna Škūja, Izna Velikoga Vrhā, Jurin Brāk, Jūznja Mēla, Jūznja Mēla o Rāvne Sike, Jūznji Brāk o Glavine, Jūznji Brāk o Rōnčica, Jūznji Brāk o Skāle, Kadīja (brak), Kampanē (izolirani kamen), Kantunāde (podmorje), Kasēla (pošta), Kōnj (izolirani kamen), Kōsa od Arāpōvca (podmorje), Kučarine (ruševine potopljene solane), Kūrba (pošta), Lāvsa (pošta), Levrnāka (pošta), Lucmarinjak (pošta), Madōna (izolirani kamen, 2x), Māna (pošta), Mēla (2x), Mēla o Brāka o Prišnjaka, Mēla o Dida, Mēla od Okjuča, Mēla o Kamēnoga, Mēla o Lucmarinjāka, Mēla o Mālē Pulāre, Mēla o Māloga Rašipa, Mēla o Panitule, Mēla o Prdūse, Mēla o Prišnjaka, Mēla o Strūnca, Mēla o Škūja, Mēla o Tovarnjaka, Mēla o Vesejūha, Mēla o Vodēnoga, Mēla o Vodenjāka, Mēla pod Mālu Panitulu, Meladūra, Meladūra o Mālē Skrižanjē, Misi (hrid), Mrtvāc (pošta), Na Stāzi sjūga Sestrice (podmorje), Njiva (podmorje), Obručan (pošta), Okjuč (pošta), Opāt (pošta), Opūsi (pošta), Oštrijl Brāk o Strūnca, Oštrina (podmorje), Ozgōr Sila (podmorje), Panitula (pošta), Pedēkov Brāk, Pikulōča, (pošta), Pjīhavic (izolirani kamen), Pliki Brāk o Balābre, Pliki Brāk o Rōnčica, Pliki Brāk o Strūnca, Pliki Brāk o Ščitne, Pod Bōdovac, Pod Debēle Krūge, Pod Glavicu, Pod Glavičicu, Pod Glavinu, Pod Gōlubovac, Pod

1) Kako je već kazano, svi podaci iz ovoga popisa dobiveni su na temelju provedene ankete u naseljima: Murter, Betina, Sali, Zaglav i Prvić. Najveći broj ispitanika bio je — iz razumljivih razloga — iz Murtera. Akcenatski sustav i neke fonološke posebitosti (sistematska zamjena /f/ > /h/, nerazlikovanje /č/ i /ć/, npr.) odraz su stanja u današnjem govoru toga naselja.

2) Svi navedeni likovi toponima iz ovoga popisa ubicirani su na toponomastičkoj karti Kornatskog otočja, objavljenoj na kraju rada istog autora: "Toponimija Kornatskog otočja", *Onomastica Jugoslavica*, XII, Zagreb, 1987, str. 17—28.

Gomili, Pod Gūjak, Pod Hrātar, Pod Japjēnce, Pod Japjēnicu, Pod Ježinov Stān, Pod Jižnju Glavīnu, Pod Konalič, Pod Konopjike, Pod Kūke, Pod Lōncu, Pod Lopāticu, Pod Māle Vrūje, Pod Mīče, Pod Njivicu, Pod Ōgradu, Pod Pēske, Pod Platīč, Pod Prīsligu (3x), Pod Pūntu (3x), Pod Pūntu o Njive, Pod Pūntu Ōsika, Pod Rādovan, Pod Rāmešin Škvēr, Pod Rāl, Pod Ražanj, Pod Situ, Pod Smōkvu, Pod Sridnji Vrh, Pod Stān (5x), Pod Stīnu, Pod Strānžicu, Pod Skrifle, Pod Škrovādu, Pod Tarāc, Pod Turētu, Pod Vēliku Smōkvu, Pod Vodu, Pod Vrh, Pod Vrh o Lōnce, Pod Vrsāk, Pod Zlatnu Stīnu, Pod Zmōrašnjju Pūntu, Popōv Brāk, Pošta (3x), Prč (izolirani kamen), Prīpošti, Savrnār (ostaci gradevina u moru, 2x), Sazbūre Krbāra, Sazmōrca Krbāra, Sazmōrca Pūnte Pivčēne, Sazmōrca Sakatūra, Sazmōrca Sīla, Sestrīce (pošta), Sjūga Kosira, Sjūga Lojēne, Sjūga Māloga Vrhā, Sjūga Prīslige, Sjūga Sakatūra, Sjūga Smokvēne, Sjūga Svirca, Sjūga Vēlikoga Vrhā, Slevānta Kasēle, Slevānta Ōtočevca, Slevānta Vēlikoga Vrhā, Skāla (pošta), Skrižānja (pošta), Stativāl (pošta), Stāza (podvodni greben 6x), Studenjāk (pošta), Sūrac (izolirani kamen), Šupjāk (izolirani kamen), Tabinjak (brak), Vrūja (izvor vode u moru, 2x) Zmōrašnjja Mēla, Zmōrašnjja Mēla o Rāvne Sikke, Zmōrašnjji Brāk o Dīda.

Vladimir Skračić: THE UNDER—WATER TOPONYMY OF
THE KORNATE ISLANDS

S u m m a r y

Using as example the under-water of the Kornate islands the author makes an attempt to explain certain specifics of naming undersea referants.

At the start he divides such toponyms into two large groups: the first group encompasses the fishing grounds where throughout history herrings have been caught with large nets, and the other all the remaining fishing grounds, practically the entire Kornate area, where from some time back benthic fish has been fished for with small fishing implements. The first assertion that derives from an analysis of these names is that the form of the underwater toponyms is stable, that is to say there is no variant appellation which is usually characteristic for the above-water toponymic system of Kornate.

Neither appearance, color, nor shape of the under-water referant influence motivation in the process of denominating under-water objects (this being the case on land), but rather its position as related to some *visible* toponym on land which influences the linguistic structure of the name. Namely, the forms of underwater toponyms are mostly toponomastic syntagmes of a number of parts which express the positional or proprietorial qualities of the underwater object as it is related to some other visible object. The pattern for the positional quality is thus: preposition + the known toponym in the accusative case (Pod Lonču, Pod Studenjak, Izna Šila, etc.), where as for the proprietorial it is the following: the toponomastic noun + the preposition *od* (from) + the known toponym in the genitive case (Brak o Blitvice, Brak od Okjuča, Mela o Vesejuha, etc.).

In conclusion, the author holds that, regardless of the peculiarities of the Kornate toponymy in general, the model of the underwater toponymy of the Kornate islands can also be found in other geographical complexes when they name referants that cannot be seen.